

כל דבר שאינו רמוז במקרא, ואין מוציאים אותו בדרכי הסברה הוא הלכה למשה מסיני (רמב"ם)

הלכה למשה מסיני

פתחא דסוגיא

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, במה שאין לו טעם כלל שהוא הלכה למשה מסיני בלי טעם, בזה אפשר יגדל הזרות לשכל אדם עד גדר זה או קרוב אליו, וצוה יתברך כי גם על גזמא כזאת לא נסור ממנה. והוא מאמרם ז"ל שהראה לו הקדוש ברוך הוא למשה פלפולו של רבי עקיבא בבית מדרשו וחלש דעתו, עד שהראה לו כי אחר שהיו מקשים ומתריצים וחוזרים ומקשים עד בוש וכשלא היו מוצאים תשובה היו אומרים הלכה למשה מסיני, אז בשמעו נתיישבה דעתו באומרו שהיו צריכים אליו. הנה כי בדבר שלא היו יכולים למצא טעם הוא אשר מייחסים אותו להיות הלכה למשה מסיני, ועל כן עליו הוצרך פה להגיש בצוויו קיומו (אלשיך דברים פ"ז).

ביאורא דתלמודא

שנים כהלכתן – באורך כל הסוכה וברחבה, אחד לארכה ואחד לרחבה (רש"י). **ושלישית אפילו טפח** – דהכי אגמריה רחמנא למשה מסיני, דבשלישית סגי ליה בטפח (רש"י). **רבי שמעון אומר שלש כהלכתן, ורביעית אפילו טפח** – לכולי עלמא גמיר דחדא מדופני הסוכה טפח דהכי ריהטא כולה שמעתין (ריטב"א). **רבנן סברי יש אם למסורת** – במסורת הכתיבה וחסירין הן בסכת בסכת בסכות (רבינו חננאל). **יש אם למקרא** – דלא משגחינן אמסורת כלל אלא קרא כדקרינן (חידושי הר"ן). **דל חד קרא לגופיה** – לעשות סכך - פשו להו תלת – לדפנות שלא יפחות מג' - אתאי הלכתא גרעתא לשלישית ואוקימתא אטפח – הלכה למשה מסיני למימר דבטפח סגי (רבינו יונתן על הר"ן). **שין של תפילין** – שיהא העור נקמט מבחוץ שלושה קמטין ודומה לשי"ן, והרצועה נקשרת כמין דלי"ת, ויש רצועה כפופה כמין י', דהיינו שדי, וכיון דאות השם נכתב בקמטין שלו מותר בפיק בעינן (רש"י). **הלכה למשה מסיני** – וכיון דכן סברא הוא שזה בכלל תורת ה' בפיק מן המותר לפיק (ריטב"א). **אלא לכורכין בשערין ולתופרין בגידן** – של טהורה כלומר בשערין וגידן של תפילין והם של טהורה (חידושי הר"ן). **תפילין מרובעות** – יש שאין מרובעין אלא במקום מושבן ושמא צריך הבתים מרובעין של ראש כשארבעתן דבוקות וכן בית של יד (תוספות). **רצועות שחורות הלכה למשה מסיני** – וכיון דהלכתא רצועות מסיני, טהורות נמי הלכה למשה מסיני (רש"י).

ליקוטא דתלמודא

שנינו (מסכת סופרים פ"א ה"א) דדיני כתיבת סת"ם הם הלכה למשה מסיני:

הלכה למשה מסיני שכותבין על עורות בהמה טהורה, ועל עורות חיה טהורה, ותופרין בגידן, וכורכין בשערין. הלכה למשה מסיני שמסרגלין בקנה, וכותבין בדיו על העור, שהוא סמוך לו מן המקרא, ואני כותב על הספר בדיו.

וכן אמרו חכמינו (סנהדרין ד) גבי מחיצות סוכה:

דתניא שנים כהלכתן, ושלישית אפילו טפח. רבי שמעון אומר שלש כהלכתן, ורביעית אפילו טפח. במאי קמיפלגי, רבנן סברי יש אם למסורת, ורבי שמעון סבר יש אם למקרא. רבנן סברי יש אם למסורת, בסכת, בסכת בסכות, הרי כאן ארבע. דל חד קרא לגופיה פשו להו תלת, אתאי הלכתא גרעתא לשלישית, ואוקימתא אטפח. ורבי שמעון סבר בסכת בסכת בסכות, הרי כאן שש. דל חד קרא לגופיה, פשו להו ארבע, אתאי הלכתא גרעתא לרביעית, ואוקימתא אטפח.

וכן שנו רבותינו (שבת כח:) דדיני התפילין הלכה למשה מסיני הן:

והאמר אביי שין של תפילין הלכה למשה מסיני, אלא לכורכין בשערין ולתופרין בגידן. הא נמי הלכה למשה מסיני הוא, דתניא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני, נכרכות בשערין ונתפרות בגידן. אלא לרצועות. והא אמר רבי יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני.

עוד שנו חכמינו (פסחים קי:) גבי איסור זוגות:

כי אתא רב דימי אמר שתי ביצים ושתי אגוזין, שתי קישואין ודבר אחר, הלכה למשה מסיני. ומסתפקא להו לרבנן מאי ניהו דבר אחר, וגזור רבנן בכולהו זוגי משום דבר אחר.

וכלל אמרו רבותינו (ירושלמי כלאים פ"ב ה"א) היכן ידוע שהוא הלכה

למשה מסיני:

אמר רבי לעזר. כל מקום ששנו באמת הלכה למשה מסיני.

אור תורה

על פי התורה אשר יורין ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. (דברים יא)

בפסוק תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בפסח. (ויקרא כג טב)

למען ידעו דרתיכם פי בפסוק הושבתי את בני ישראל פהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם. (ויקרא כג טב)

האידינא אליבא דשמעתא

כללי הלכה למשה מסיני

בכללו והגדרתו של הלכה למשה מסיני כתב הרמב"ם (הקדמה לפירוש המשניות) שכל דבר שאין לו רמז במקרא, ואי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברה, עליו לבדו נאמר, הלכה למשה מסיני. וברש"י (סוטה ט"ז) כתב גבי הא דאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל בשלשה מקומות הלכה עוקבת מקרא, דבג' מקומות אלו הלכה למשה מסיני באה ועוקרת את הפסוק. ובחוות יאיר (סימן קצ"ב) הביא את דברי הרמב"ם שבהלכה למשה מסיני לא שייך כלל שיפול בו מחלוקת, וביאר בדבר הרמב"ם, שכוונתו היא שבעיקר הענין אין מחלוקת, וז"ל: 'על כרחינו שלא בטובתינו נאמר להציל להרמב"ם הצלה פורתא שמה שכתב שהלכה למשה מסיני אין בו מחלוקת, רצה לומר בכלל הדבר בדרך מחלוקת טמא טהור אסור מותר כשר פסול, כדרך החולקים וכן נפרש שאין שכחה בכלל הדבר'.

שיעורים מדרבנן או הלכה למשה מסיני

אמרו ז"ל (ברכות מא.) על מה שאמרה תורה (דברים ח ח) ארץ חיטה ושעורה, שכל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה. והני שיעורי מדרבנן הם, וקרא אסמכתא בעלמא היא. אמנם בעירובין (ה) אמרו ז"ל ששיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני, ואסמכינהו רבנן אקראי. ולכאורה נראים הדברים כסותרים. והנה בירושלמי (פאה פ"א א"א) מבואר שהקביעה ששיעורים הם הלכה למשה מסיני שנויה במחלוקת אמוראים, וז"ל: 'אמר רבי יוסי בר בון רבי יוחנן כדעתיה, דרבי יוחנן אמר כל השיעורים הלכה למשה מסיני, דו אמר מעה כסף שתי כסף דבר תורה. רבי הושעיא כדעתיה, דרבי הושעיא אמר האוכל איסור בזמן הזה צריך לרשום עליו את השיעור שמא יעמוד בית דין אחר וישנה עליו את השיעורים, ויהיה יודע מאיזה שיעור אכל'.

והנה מדברי הרמב"ם (מקוואות פ"ו מ"ז) משמע שאכן שיעורים הם הלכה למשה מסיני אף שלפעמים נקראים בשם דברי סופרים, לפי שכל שאינו בכתוב קורין אותו דברי סופרים.

עומקא דסוגיא

א. עיין באור החיים (ויקרא יג לו) שכתב שההלכות שנתנו למשה מסיני, לא נמסרו לו היכן רמוזות הן בתורה עצמה, וזה הוא עבודת עמלי תורה ללבש ההלכות שנאמרו למשה בסיני. ועיין עוד בשל"ה (כללי התלמוד כלל מדות) שכתב שכל הגזירות שוות נמסרו למשה מסיני סתם, ומסרן הכתוב לחכמים איזה גזירה שווה נידון, אלא שלא נמסרו בשוה. פעמים נמסרו המקומות לבד, כלומר, פלוני ילמוד מפלוני, ונשאר תיבות הגזירה שוה לחכמים לדון איזה הן.

אמנם מדברי הר"ן (יומא ח.) משמע דאכן שיעורי דברים אלו נמסרו לחכמים ואינם הלכה למשה מסיני כלל. ובספר ערכי תנאים ואמוראים (ערך רבי יודן) כתב ליישב באופן אחר, וז"ל: 'אלא כך היא הלכה כזית כרימון כביצה כגורגרת, וכך ניתנה הלכה הכל לפי ראות עיני בית דין שבאותו הזמן, עד עכשיו בביונות, ואם יעמוד בית דין אחר וישער בגדול או בקטן, ישער'.

כעין הלכה למשה מסיני

מצאנו בדברי סופרים דברים שאף שאינם הלכה למשה מסיני, מכל מקום הם כעין הלכה למשה מסיני, וכגון הא דאמרו (ידיים פ"ד מ"א): 'בכה רבי אליעזר ואמר סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. צא ואמור להם, אל תחושו למנינכם, מקבל אני מרבן יוחנן בן זכאי, ששמע מרבו, ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני, שעמון ומואב מעשדין מעשר עני בשביעית'. ע"כ. וכתב על זה ברע"ב דלאו דוקא, דאין זה מן התורה, אלא כאילו היא הלכה למשה מסיני. עוד מצינו כן גבי לחי וקורה למבוי, וכמו שכתב בתוספות (עירובין ה: ד"ה שפצתו), וז"ל: 'ולכא למימר דנילף שלא יועיל לחי וקורה למבוי ועומד מרובה לחצר דגמירי לה מסיני דמהני'. ע"כ. ובמהרש"ל שם כתב: 'ויש מתמיהין הלא מבוי וחצר מן התורה שדיין ומדרבנן הוא דאסירי, ואם כן איך שייך לומר בכאן הלכה למשה מסיני, וצריך לומר דהכי גמירי להו מסיני, היכא שיבואו ליגזור ולאסור המבוי והחצר, אזי יתקנו המבוי בלחי וקורה והחצר בעומד מרובה, וכמדומה לי שמצאתי כעין זה'.

גזירות דרבנן הלכה למשה מסיני

כתב הרשב"א (עירובין טו:) בשם הראב"ד דכל הגזירות דרבנן המה הלכות למשה מסיני, וז"ל: 'והא דאמרינן הכי אגמריה רחמנא למשה, לפי שכל הגזרות שעתידין חכמים לגזור, נתגלו לו למשה בסיני, משום הכי הלכה נקראת דגזרינן על שם הלכה'. ע"כ. ודחה ראיותיו של הראב"ד, אך כתב שאפשר שהדבר אמת, וז"ל: 'הראיה נדחית, אבל אפשר שהדבר אמת'.

ב. עיין בתורה לשמה (סימן שצ"ג) שכתב שגבי זוגות קים להו לרבנן דההלכה נאמרה על תנאי כל זמן שחוששין לזוגות, אבל אם לא יחושו הותר הדבר. ובודאי קודם ההלכה היו גם כן חוששין לזה, ולכן ניתנה ההלכה הזאת להורות שמותר לחוש לזה, ואין בזה איסור משום דרכי האמורי. עוד כתב שם שמצינו שלפעמים נאמרה ההלכה למשה מסיני על זמן ידוע ולא לדורות עולם, וכדאיתא במועד קטן (ה) דגמירי הלכתא רק בזמן שבית המקדש קיים.

שכל הגזרות שעתידין חכמים לגזור נתגלו לו למשה בסיני (ראב"ד)

מראי מקומות

- א. מסכת סופרים פ"א ה"א
- ב. סנהדרין ד.
- ג. שבת כח:
- ד. פסחים קי:
- ה. ירושלמי כלאים פ"ב ה"א
- ו. רמב"ם הקדמה לפירוש המשניות
- ז. שו"ת חוות יאיר סימן קצ"ב
- ח. ברכות מא.
- ט. עירובין ד.
- י. ירושלמי פאה פ"א ה"א
- יא. פירוש המשניות להרמב"ם מקוואות פ"ו מ"ז
- יב. ר"ן יומא ח.
- יג. ערכי תנאים ואמוראים ערך רבי יודן
- יד. ידיים פ"ד מ"ג
- טו. תוספות עירובין ה: ד"ה שפצתו
- טז. רשב"א עירובין טו:
- יז. אור החיים ויקרא יג לו
- יח. של"ה כללי התלמוד כלל מדות
- יט. תורה לשמה סימן שצ"ג
- כ. מועד קטן ד.